

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu a soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudců Tomáše Lichovníka a Jaromíry Jírsky o ústavní stížnosti stěžovatelů **O. F. a K. F.**, oba právně zastoupených JUDr. Sylvou Totkovou Kolderovou, advokátkou, se sídlem Pavlovova 8, Havířov, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. listopadu 2021, č. j. 14 Co 298/2021-206, za účasti **Krajského soudu v Ostravě** jako účastníka řízení a 1) nezletilé E. S., právně zastoupené opatrovníkem – městem Havířov, se sídlem Svornosti 86/2, Havířov, a 2) L. S., právně zastoupeného Mgr. Petrem Pulcerem, advokátem se sídlem 28. října 3117/61, Ostrava, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. listopadu 2021, č. j. 14 Co 298/2021-206, bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelů na soudní ochranu a právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 16. listopadu 2021, č. j. 14 Co 298/2021-206, se proto ruší.**

O d ů v o d n ě n í:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelé jsou prarodiči nezletilé vedlejší účastnice 1). Dcera stěžovatelů, matka nezletilé vedlejší účastnice zemřela dne v červnu 2020, tedy ve věku tří měsíců nezletilé. Stěžovatelé se po smrti své dcery soudně domáhali úpravy styku s nezletilou vedlejší účastnicí (včetně návrhu na svěřeni nezletilé do výlučné péče), jelikož otec nezletilé, vedlejší účastník 2) se stykem nesouhlasil.

2. Okresní soud v Karviné rozhodl rozsudkem ze dne 30. 7. 2021, č. j. 43 Nc 38/2020-175, tak, že stěžovatelé jsou oprávněni stýkat se s nezletilou vedlejší účastnicí v každém kalendářním týdnu v úterý od 16:00 hod. do 17:00 hod. s tím, že styk se bude uskutečňovat v prostorách Centra pro rodinu za přítomnosti otce nebo jím zmocněné osoby a za účasti pracovníka Centra pro rodinu. Současně rozhodl, že otec nezletilé je povinen nezletilou ke styku řádně připravit a následně předat a se stěžovateli spolupracovat, společně s tím stanovil okresní soud obdobné povinnosti také pro stěžovatele. Dále okresní soud zamítl návrh na stanovení předběžné vykonatelnosti rozsudku a rozhodl, že nikdo z účastníků nemá nárok na náhradu nákladů řízení. Po provedeném dokazování dospěl okresní soud k závěru, že je v zájmu nezletilé, aby byl upraven její styk se stěžovateli, a to i přes vzájemně narušené vztahy mezi otcem a stěžovateli. Okresní soud shledal, že otec setrvale odmítá odbornou pomoc při nápravě vztahů mezi ním a stěžovateli a současně má soustavně odmítavý postoj ke styku

nezletilé se stěžovateli. Z toho důvodu nemohlo dojít k utváření citového vztahu mezi nezletilou a stěžovateli ve smyslu § 927 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Podle názoru okresního soudu je však třeba toto ustanovení vykládat s ohledem na nejlepší zájem dítěte ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Okresní soud stanovil rozsah a způsob styku nezletilé se stěžovateli s ohledem na povahu vztahů mezi otcem nezletilé a stěžovateli, proto rozhodl, že se styk bude realizovat tzv. asistovaně, tj. v prostorách komunitního centra za přítomnosti otce nezletilé a pracovníka centra. Proti tomuto rozhodnutí podal otec nezletilé odvolání.

3. Krajský soud v Ostravě napadeným rozsudkem ze dne 16. listopadu 2021, č. j. 14 Co 298/2021-206, změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že se návrh stěžovatelů na úpravu styku s nezletilou zamítá. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že závěr okresního soudu je v rozporu s provedeným dokazováním a s ustanovením § 927 občanského zákoníku. Krajský soud uvedl, že je při posuzování styku nezletilé třeba vycházet z nejlepšího zájmu dítěte, přičemž tento zájem je narušen i konfliktním vztahem mezi otcem a stěžovateli. Krajský soud cituje důvodovou zprávu k Úmluvě o styku s dětmi, která uvádí, že pokud styk s širším příbuzenstvem vede k rodinnému napětí, nemusí být styk v nejlepším zájmu dítěte. Krajský soud však považuje za klíčové, že občanský zákoník stanoví dvě kumulativní podmínky, za kterých je možné styk s jinými osobami, než jsou rodiče umožnit, a to existenci citového vztahu, který není jen přechodný, a skutečnost, že nedostatek styku s těmito osobami by pro dítě znamenal újmu. Krajský soud shledal, že tyto podmínky v projednávaném případě splněny nebyly. Otec nezletilé je jediným nositelem rodičovské odpovědnosti a pouze jemu svědčí právo na určení rozsahu styku nezletilé s dalším příbuzenstvem. Krajský soud vyjádřil pochopení pro zájem prarodičů o nezletilou a kontakt s ní, konstatoval však, že úprava styku dítěte s prarodiči nedosahuje takové nutnosti a intenzity jako úprava styku s rodičem.

4. Ústavní stížností se stěžovatelé podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky domáhají zrušení v záhlaví specifikovaného rozsudku Krajského soudu v Ostravě, a to z důvodu tvrzeného porušení ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, práva na ochranu rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, jakož i práv vyplývajících z čl. 3 odst. 1 a čl. 5 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

II. Argumentace účastníků

5. Stěžovatelé považují výklad ustanovení § 927 občanského zákoníku provedený krajským soudem za absurdní a přehnaně formalistický. Rozhodnutí krajského soudu považují za nedostatečně odůvodněné, a z toho důvodu nepřezkoumatelné. Podle jejich názoru krajský soud neprovedl dostatek důkazů pro vyslovení závěru, že je v nejlepším zájmu nezletilé, aby nebyl její styk se stěžovateli upraven, respektive že nezletilá neměla se stěžovateli citový vztah a že nedostatek styku s nimi pro ni nebude znamenat újmu. Současně mají za to, že výklad krajského soudu by ve svém důsledku vedl k zakotvení (podle stěžovatelů) absurdního pravidla, podle kterého by u dětí, kterým zemře v útlém věku jeden rodič, záleželo vždy výhradně na vůli druhého rodiče, zda se bude moci dítě stýkat s rodinou zemřelého rodiče, neboť dítě v tomto věku nikdy nebude mít dostatečně vyvinutý citový vztah s širší rodinou. Stěžovatelé namítají, že krajský soud nedostatečně zohlednil specifické okolnosti případu, zejména skutečnost, že matka nezletilé zemřela, a stěžovatelé jsou proto, jakožto rodiče matky,

jedinými blízkými příbuznými ze strany matky. Stěžovatelé dále svou argumentaci podporují odkazy na relevantní judikaturu Ústavního soudu.

6. Krajský soud v Ostravě ve svém vyjádření uvedl, že podle jeho právního názoru je nutné vykládat ustanovení § 927 občanského zákoníku tak, že podmínkou pro úpravu styku s prarodiči je existence citového vztahu nezletilé, který není jen přechodný, ve vztahu k prarodičům. V projednávané věci nemůže být tato podmínka splněna, neboť nezletilé byly v době, kdy byla naposledy v kontaktu se stěžovateli, tři měsíce. Ve zbytku odkázal krajský soud na odůvodnění svého rozhodnutí. Jelikož vyjádření krajského soudu nepřineslo pro rozhodování Ústavního soudu nic nového, nezaslal jej stěžovatelům k replice.

7. Ústavní soud usnesením ze dne 17. 5. 2022 ustanovil nezletilé vedlejší účastnici pro účely řízení o ústavní stížnosti opatrovníka – město Havířov. Opatrovník ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že vyhovění ústavní stížnosti je podle jeho názoru v zájmu nezletilé. Poukázal na to, že již v předchozím řízení tvrdil, že styk nezletilé s prarodiči má pozitivní vliv na psychický a citový vývoj nezletilé, rozvoj jejích schopností a dovedností. Sdělil, že je v zájmu nezletilé utvářet si vazby v rámci celé rodiny, tj. i ze strany zesnulé matky. Opatrovník uznává, že plné právo na výchovu dítěte náleží pouze rodičům, nezletilá však oba rodiče nemá. Styk nezletilé s prarodiči navíc v době, kdy matka nezletilé žila, probíhal, stejně tak probíhal chvíli poté, co matka zemřela. Otec nezletilé přestal se stykem souhlasit až v době, kdy došlo k majetkovým sporům mezi ním a stěžovateli. Podle názoru opatrovníka otec nezletilé jednoznačně neprojevuje opravdový zájem a snahu zlepšit vztahy se stěžovateli, což by v důsledku umožnilo dohodu o kontaktu nezletilé se stěžovateli. Opatrovník proto shrnuje, že rozhodnutím krajského soudu bylo nezletilé odepráno právo na kontakt s pokrevními příbuznými ze strany matky, čímž jí byla ztížena možnost formování vlastní identity a odebrána možnost svobodné volby, zda je pro ni identifikace s rodinou ze strany matky zásadní, či nikoliv. Z těchto důvodů se opatrovník ztotožňuje se závěrem učiněným Okresním soudem v Karviné, jakož i s obsahem ústavní stížnosti.

8. Vedlejší účastník 2) ve svém vyjádření uvedl, že považuje napadené rozhodnutí krajského soudu za správné a že jím podle jeho názoru nebylo zasaženo do ústavně zaručených práv stěžovatelů. Stěžovatelé ve svém návrhu záměrně zkreslují, respektive neuvádějí některé skutečnosti, které nevypovídají v jejich prospěch. Vedlejší účastník má za to, že není ze strany stěžovatelů respektován jako otec nezletilé vedlejší účastnice 1). Vedlejší účastník uvádí, že to nebyl on, kdo nenávratně narušil vztahy mezi ním a stěžovateli, nýbrž tak učinili sami stěžovatelé. Docílili tak toho, že skutečně nemá vůli se stěžovateli komunikovat a vztahy s nimi jakkoliv napravovat. Dále vedlejší účastník popisuje povahu majetkových sporů mezi ním a stěžovateli. Vedlejší účastník má za to, že vzhledem k věku nezletilé vedlejší účastnice jí nemůže vzniknout citová újma, pokud nebude se stěžovateli ve styku. S ohledem na vše uvedené navrhuje, aby Ústavní soud návrh stěžovatelů odmítl.

9. Ústavní soud si pro posouzení ústavní stížnosti vyžádal od Okresního soudu v Karviné soudní spis. Ze soudního spisu Ústavní soud nezjistil další podstatné skutečnosti, které by již nebyly uvedeny v napadeném rozhodnutí či v ústavní stížnosti, nepovažuje tedy za nutné je znovu rekapitulovat.

10. Z důvodu urychlení řízení a s ohledem na to, že opatrovník vedlejší účastnice 1) a vedlejší účastník 2) neuvedli ve svých vyjádřeních skutečnosti, které by nebyly obsaženy v soudním spise, Ústavní soud nezasílal tato vyjádření stěžovatelům k replice.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a contrario).

12. Ústavní soud dále přezkoumal napadený rozsudek Krajského soudu v Ostravě a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

III. Vlastní posouzení

13. Ústavní soud se k otázce styku nezletilého dítěte s prarodiči, tedy k ústřední otázce nyní projednávané ústavní stížnosti, vyjádřil již v nálezu ze dne 30. 8. 2021, sp. zn. I. ÚS 1081/20 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz>). V tomto nálezu vyslovil základní ústavněprávní východiska, podle kterých by měly obecné soudy postupovat při rozhodování o styku dětí s prarodiči, respektive dalšími osobami ve smyslu § 927 občanského zákoníku. Ústavní soud proto předesílá, že bude v nyní projednávané věci vycházet ze závěrů vyslovených v tomto nálezu, neboť neshledává důvod se od závěrů zde vyslovených odchýlovat.

A. Právní východiska

14. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti opakovaně uvedl, že ve vztahu k soudním rozhodnutím v rodinných věcech přistupuje velmi rezervovaně. Tato zdrženlivost plyne i z toho, že ve věcech upravených v druhé části občanského zákoníku není proti rozhodnutí odvolacího soudu přípustné dovolání jako mimořádný opravný prostředek (nejedná-li se o manželské majetkové právo). Celkový prostor pro kasační zásah Ústavního soudu je tak velmi zúžen, v důsledku čehož se jeho přezkumná pravomoc koncentruje pouze na posouzení toho, zda v případě napadeného rozhodnutí nejde o extrémní rozhodnutí, které by bylo založeno na libovůli, respektive které by jinak nespořádkovalo právo účastníka řízení na spravedlivý proces. V nyní posuzovaném řízení se tak přezkum Ústavního soudu soustředí zejména na posouzení, zda byly za účelem zjištění potřebných kritérií, jak budou dále vyložena, včetně nejlepšího zájmu dítěte, shromážděny veškeré potřebné důkazy s tím, že důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, nýbrž na soud, zda hodnocení důkazů odpovídalo principům zakotveným v hlavě páté Listiny a ustanovením občanského soudního řádu, a zda byla veškerá rozhodnutí vydaná v průběhu řízení řádně a dostatečně odůvodněna (srov. usnesení ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2468/14, náleze ze dne 14. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 3241/19 či náleze ze dne 16. 3. 2021, sp. zn. III. ÚS 3001/20). Vykazují-li rozhodnutí obecných soudů uvedené nedostatky, budou zpravidla představovat nepřípustný zásah do práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a ve spojení s tím do práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny (srov. náleze sp. zn. III. ÚS 149/20 ze dne 31. 3. 2020).

15. V nyní projednávané věci, na rozdíl od výše citovaného nálezu ze dne 30. 8. 2021, sp. zn. I. ÚS 1081/20, je mezi účastníky sporné, zda mají stěžovatelé jakožto prarodiče nezletilé vedlejší účastnice vůbec právo na styk s nezletilou za situace, kdy s tímto nesouhlasí otec nezletilé a vztahy mezi stěžovateli a otcem nezletilé jsou nefunkční. Oproti dříve projednávané věci zde tedy není sporný rozsah takového styku, nýbrž samotná existence práva stěžovatelů se s nezletilou (za těchto konkrétních okolností) stýkat.

16. Právo dítěte stýkat se s osobami příbuznými, ať blízkce či vzdáleně, jakož i s osobami dítěti společensky blízkými, jakož i s tím korespondující právo těchto osob ve vztahu k dítěti, je zakotveno v § 927 občanského zákoníku. Odborná literatura přitom vychází z toho, že prarodiče tvoří mezi dalšími příbuznými dítěte určitou privilegovanou skupinu. Komentář [WESTPHALOVÁ, Lenka. § 927 (Styk dítěte s jinými osobami než rodiči). In: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo § 655–975. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1065, marg. č. 3.] k ustanovení § 927 občanského zákoníku uvádí, že: „*specifické postavení mezi příbuznými osobami mají prarodiče dítěte. Jsou většinou po rodičích nejbližšími osobami dítěti. Jsou to také osoby, které se nejčastěji ujímají dítěte, pokud o ně rodiče nejsou schopni pečovat, bývají ustanovováni poručníky či opatrovníky dítěte. Je tedy v zájmu dítěte, aby jeho vztah k prarodičům byl pozitivně rozvíjen. Na rozdíl od rodičů, kde se předpokládá existence rodinné vazby, musí být u prarodičů prokázána v závislosti na okolnostech případu. Žití ve společné domácnosti není nezbytné, ale může to být jeden z faktorů. Viz rozhodnutí ESLP Bronda proti Itálii, č. 22430/93.*“ Dále uvádí, že: „*(...) v případě osob příbuzných ve 2. linii příbuzenství (prarodiče a sourozenci) nelze vždy striktně na existenci citového vztahu trvat. Může jít právě o důsledek jednání rodiče, který vědomě zmařil vytvoření citového pouta prarodiče k dítěti, čímž nejedná v nejlepším zájmu dítěte (velmi malé dítě, babička se domáhá přiznání styku, ale matka styku brání). Domníváme se tedy, že styk lze těmto osobám stanovit i v případě, kdy může sloužit jako jediná příležitost si citový vztah k dítěti vybudovat.*“

17. Právo dítěte stýkat se s dalšími příbuznými osobami (tedy i s prarodiči) vyplývá také z mezinárodních úmluv, kterými je Česká republika vázána, konkrétně zejména z čl. 5 Úmluvy o styku s dětmi vyhlášené pod č. 91/2005 Sb. m. s. který v odst. 1 stanoví, že: „*Pokud to je v nejlepším zájmu dítěte, lze rozhodnout o styku mezi dítětem a osobami jinými než jeho rodiči, které mají s dítětem rodinná pouta.*“

18. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva je právo prarodičů stýkat se s vnoučaty součástí práva na rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy (srov. rozsudek ze dne 13. 6. 1979 ve věci Marckx proti Belgii, stížnost č. 6833/74 nebo rozsudek ze dne 11. 10. 2016 ve věci T. S. a J. J. proti Norsku, stížnost č. 15633/15 a rozsudek ze dne 20. 1. 2015 ve věci Manuello a Nevi proti Itálii, stížnost č. 107/10). I Evropský soud pro lidská práva tedy chápe prarodiče jako určitou zvláštní skupinu příbuzných osob. Současně však shledal, že za normálních okolností je vztah mezi rodičem a dítětem odlišný od vztahu mezi prarodičem a dítětem, a proto si vztah s rodičem zaslouží větší ochranu (např. rozsudek ze dne 25. 11. 2014 ve věci Kruškić proti Chorvatsku, stížnost č. 10140/13).

19. Jak již Ústavní soud opakovaně potvrdil, základním kritériem jak při stanovení rozsahu styku, tak i při zjišťování, zda vůbec je dáno právo na styk, je nejlepší zájem dítěte (srov. např. usnesení ze dne 30. 8. 2016 sp. zn. II. ÚS 2465/16 nebo usnesení ze dne 18. 10. 2016 sp. zn. I. ÚS 1901/16). To potvrzuje také již citovaný komentář k občanskému zákoníku i důvodová zpráva Rady Evropy k Úmluvě o styku s dětmi (samotný čl. 5 odst. 1 Úmluvy o styku s dětmi ostatně nejlepší zájem dítěte určuje jako podmínku stanovení styku dítěte s dalšími

příbuznými). V právě uvedené důvodové zprávě k Úmluvě o styku s dětmi (Rada Evropy. Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children. Štrasburk, 2003, s. 12) se však také uvádí, že pokud styk s širším příbuzenstvem vede k rodinnému napětí (family friction), nemusí být již styk v nejlepším zájmu dítěte, což ostatně potvrdil i Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti (srov. usnesení ze dne 27. 8. 2008 sp. zn. I. ÚS 2750/07 a usnesení ze dne 22. 1. 2015 sp. zn. III. ÚS 3694/14).

20. Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Také v judikatuře Ústavního soudu je soustavně vyžadováno, aby při jakémkoli soudním rozhodování týkajícím se dětí byl nejlepší zájem zkoumán a posuzován jako určující kritérium pro konečné rozhodnutí - ať se jedná o rozhodování o péči o dítě, o styku dítěte s rodiči, o uznání cizího rozhodnutí o určení rodičovství k nim, o náhradě újmy způsobené dítěti veřejnou mocí, či i o rozhodování o trestu pro rodiče dítěte [srov. nález sp. zn. II. ÚS 169/16 ze dne 24. 6. 2016 (N 120/81 SbNU 873), nález sp. zn. I. ÚS 3296/17 ze dne 20. 12. 2017 (N 238/87 SbNU 853), nález sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017 (N 116/85 SbNU 879), nález sp. zn. I. ÚS 1737/16 ze dne 12. 7. 2017 (N 124/86 SbNU 109) a nález sp. zn. II. ÚS 2027/17 ze dne 7. 8. 2017 (N 137/86 SbNU 315)].

21. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1737/16 ze dne 12. 7. 2017 se Ústavní soud podrobně věnoval konceptu nejlepšího zájmu dítěte a zdůraznil trojí význam ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jak jej připomíná Výbor pro práva dítěte [viz obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 k právu dítěte, aby jeho nejlepší zájem byl předním hlediskem (čl. 3 odst. 1), ze dne 29. 5. 2013, CRC/C/GC/14, bod 6)] a používá i Ústavní soud ve své rozhodovací praxi (nález sp. zn. I. ÚS 1737/16, body 52-55, včetně odkazů na další rozhodnutí). Ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte zaprvé zakotvuje (hmotné) právo dítěte na to, aby jeho nejlepší zájem byl předním hlediskem při jakémkoliv činnosti jej se týkající. Zadruhé z něj vyplývá základní interpretační princip pro všechny orgány veřejné moci v případech, kdy se jejich činnost dotýká dětí: je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, je třeba zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje a podporuje nejlepší zájem dítěte. Zatřetí pak uvedené ustanovení zakládá i procesní požadavky. Při jakémkoli rozhodování dotýkajícím se dítěte je třeba posuzovat a určit jeho nejlepší zájem a hodnotit možný dopad rozhodnutí na dané dítě. Tyto úvahy se musí promítnout i do odůvodnění přijatého rozhodnutí, z něhož musí být zřejmé, že nejlepší zájem dítěte byl skutečně předním hlediskem při rozhodování; musí v něm být vyloženo, co příslušný orgán považoval za nejlepší zájem dítěte, na základě jakých kritérií k tomuto závěru dospěl a případně jak byl nejlepší zájem dítěte poměřován s dalšími důležitými zájmy či právy (obdobně viz i nález sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, bod 29; a nález sp. zn. II. ÚS 2027/17 ze dne 7. 8. 2017, bod 20).

22. Nejlepší zájem dítěte je jako koncept flexibilní a vždy by měl být posuzován a definován individuálně s ohledem na konkrétní situaci, v níž se dotčené dítě nachází, přičemž pozornost je třeba věnovat jeho osobním poměrům, situaci a potřebám (srov. nález sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, bod 30).

23. Obdobně i judikatura Evropského soudu pro lidská práva zdůrazňuje, že pokud soudy rozhodují ve věcech dotýkajících se dětí, musí se zabývat nejlepším zájmem dítěte, který má při jejich rozhodování prvořadý význam (např. rozsudek ve věci Strand Lobben a další proti Norsku ze dne 30. 11. 2017 č. 37283/13, § 108). Z rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva navíc vyplývá, že v případě soudního rozhodování o dětech rovněž nelze

upřednostňovat abstraktní principy před nejlepším zájmem dítěte v konkrétním případě (srov. též nálezn. sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, bod 27). Obecně pak nejlepší zájem dítěte vyžaduje jednak zajištění zdravého prostředí pro vývoj dítěte, jednak udržování a zachování vazeb dítěte s jeho rodinou, ledaže ta se ukáže jako zvláště nezpůsobilá, neboť narušení těchto vazeb znamená odříznutí dítěte od jeho kořenů.

24. Také v případě rozhodování o rozsahu styku dítěte s dalšími příbuznými podle § 927 občanského zákoníku je třeba pečlivě zvažovat nejlepší zájem dítěte. Ten může být oslaben mimo jiné i z důvodu existence napětí, konfliktů či vyhrocených vztahů mezi rodiči dítěte a příbuznými, o jejichž styku s dítětem je rozhodováno. Je také logické, že při stanovení rozsahu styku dítěte s dalšími příbuznými je nezbytné v rámci hodnocení nejlepšího zájmu dítěte brát v úvahu také jeho vztahy se všemi dalšími příbuznými, tedy nejen těmi, kteří mohou o soudní stanovení styku v konkrétním případě usilovat, tím spíše pokud jde o další nezletilé sourozence, u nichž je taková procesní možnost značně ztížena. Dále je třeba vzít v úvahu, že rozsah styku dalších příbuzných s dítětem nemůže být rozsáhlejší či postaven na roveň styku rodičů s dítětem, a to zejména pokud si to rodiče nepřejí, neboť jejich stanovisko za normálních okolností je třeba zohlednit. Ústavní soud nijak nerozporuje, že jsou to právě rodiče, kdo vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, odpovídají za vývoj a výchovu dítěte a právě právo rodiče (nikoli prarodiče či jiného příbuzného, pokud není takové osobě do péče svěřeno) pečovat o dítě je ústavně chráněno (čl. 32 odst. 4 Listiny). Současně však Ústavní soud shledává (obecný) zájem dítěte na vytváření a zachovávání blízkých vztahů s dalšími členy rodiny. Je totiž v nejlepším zájmu dítěte mít ve svém blízkém okolí více příbuzných osob, se kterými má dítě citový vztah a které mu mohou být v životě oporou. To platí obzvlášť v situaci, kdy dítě ještě není samo schopno posoudit, zda chce s těmito příbuznými osobami nadále udržovat vztah, či nikoliv, a je proto podstatné dítěti zachovat tuto možnost do budoucna. Zájem na zachování vztahů s širší rodinou je potom o to větší v případě dětí, které nemají oba rodiče, jak je tomu bohužel i v případě nezletilé vedlejší účastnice.

B. Aplikace na projednávaný případ

25. Po zvážení všech výše uvedených východisek vyplývajících z judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, jakož i relevantní odborné literatury, má Ústavní soud za to, že v nyní projednávané věci Krajský soud v Ostravě výše popsáním ústavněprávním požadavkům nedostál.

26. Krajský soud především nesprávně vyložil ustanovení § 927 občanského zákoníku, respektive jej nesprávně aplikoval na konkrétní projednávanou věc. V napadeném rozsudku provedl krajský soud čistě jazykový výklad ustanovení § 927 občanského zákoníku. Jak vyplývá z výše popsáných judikatorních východisek, a jak bude rozebráno níže, takový výklad však neodpovídá v nyní projednávané věci nejlepšímu zájmu dítěte, který musí být hlavním měřítkem při rozhodování o péči o děti. Jádro argumentace krajského soudu tkví v tom, že mezi nezletilou vedlejší účastnicí a stěžovatelem nemůže existovat citový vztah, který není pouze přechodný, a to vzhledem k nízkému věku nezletilé. Současně shledal, že jelikož nezletilá stěžovatelka nezná, nemůže pro ni ztráta kontaktu se stěžovatelem, resp. jeho neexistence znamenat újmu. Takový výklad a z něj vyplývající právní závěr je však omezující a zasahující do základních práv stěžovatelů i nezletilé, a proto nemůže v ústavněprávním přezkumu obstát.

27. Jak uvedl Ústavní soud v bodě 16 nálezu ze dne 5. prosince 2012 sp. zn. IV. ÚS 444/11 „... *neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace vycházející pouze z jazykového výkladu; jazykový výklad představuje toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě,*

je východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně, nebo v důsledku nevzdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)]. Obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku; je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci. Povinnost soudů nalézat právo neznamena pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 19/98 ze dne 3. 2. 1999 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 3/06 ze dne 6. 3. 2007 (N 41/44 SbNU 517; 149/2007 Sb.); nález sp. zn. I. ÚS 50/03 ze dne 13. 6. 2006 (N 120/41 SbNU 499); nález sp. zn. IV. ÚS 611/05 ze dne 8. 2. 2006 (N 34/40 SbNU 281)]. Jinými slovy řečeno, soudy musí při své činnosti postupovat tak, aby interpretační a aplikační právní problémy řešily s maximální mírou racionality. Jestliže interpretace právní normy za použití jazykové metody výkladu vede k nerozumným výsledkům, zakládajícím neodůvodněnou nerovnost mezi subjekty, je namístě použít další výkladové metody, jako jsou metody výkladu systematického, logického, teleologického či historického, které by přiměřeně korigovaly interpretační výsledky plynoucí ze základního, nikoliv však jediného, výkladu jazykového. Je též na obecných soudech, aby (je-li to nezbytné) při nečinnosti zákonodárce vyplnily mezeru v právním řádu svou judikaturou.“

28. K jazykovému výkladu ustanovení § 927 občanského zákoníku proto musí přistoupit ještě ústavně konformní výklad optikou nejlepšího zájmu dítěte. Jak již bylo citováno výše, je-li možné interpretovat právní předpis vícero způsoby, je třeba zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje a podporuje nejlepší zájem dítěte. Ústavní soud je toho názoru, že lze i bez odborného psychologického vzdělání učinit závěr, že v nejlepším zájmu dítěte je utvářet a mít kvalitní vztahy s příbuznými, kteří mají k dítěti pozitivní vztah, mají o ně vážný zájem a jsou pro ně obecně řečeno přínosem. V tomto ohledu se Ústavní soud ztotožňuje s náhledem okresního soudu v Ostravě. Důležitým faktorem v konkrétním případě nezletilé je, že má jen jednoho rodiče, přičemž stěžovatelé jsou jejími nejbližšími příbuznými ze strany zemřelé matky. V jejím nejlepším zájmu je proto usilovat o to, aby byly vztahy s rodinou ze strany matky zachovány, pokud jsou pro ni přínosné. V situaci, kdy nezletilá je tak nízkého věku, že není schopna posoudit, zda o tyto vztahy stojí, či nikoliv, je obzvlášť potřeba chránit možnost existence takového vztahu do budoucna. Ústavní soud se ztotožňuje s námitkou stěžovatelů, že čistě jazykový výklad ustanovení § 927 občanského zákoníku tak, jak jej provedl krajský soud, by doveden *ad absurdum* mohl vyústit v situaci, kdy jediný rodič pečující o velmi malé dítě svým neodůvodněným nesouhlasem vyloučí z péče příbuzné ze strany druhého zemřelého rodiče, čímž způsobí, že vztah mezi dítětem a těmito příbuznými nemůže vůbec vzniknout.

29. Krajský soud v Ostravě ve svém rozhodnutí tedy také nesprávně vyhodnotil nejlepší zájem dítěte. Krajský soud v napadeném rozsudku uvádí, že zájem dítěte je v projednávané věci narušen konfliktním vztahem mezi prarodiči a otcem, přičemž není rozhodné, kdo toto napětí vyvolává. Vyjadřuje sice pochopení pro to, že chtějí stěžovatelé nezletilou vídat, uvádí však, že na určení styku není dán tak intenzivní zájem. Odkazuje se na důvodovou zprávu Rady Evropy k Úmluvě o styku s dětmi, ve které je uvedeno, že pokud styk s širším příbuzenstvem vede k rodinnému napětí, nemusí být styk v nejlepším zájmu dítěte. Na základě těchto skutečností učinil krajský soud závěr, že styk s prarodiči není v nejlepším zájmu nezletilé.

30. Tento předpoklad uvedený v důvodové zprávě k Úmluvě o styku s dětmi však nebude platit v nyní projednávané věci, která vykazuje specifické okolnosti. Samotná důvodová zpráva uvádí, že při napětí v rodině *nemusí* být styk s příbuzenstvem v nejlepším zájmu dítěte, nikoliv že tomu tak vždy *není*. Zejména je relevantní již zmiňovaná skutečnost, že nezletilá má pouze jednoho rodiče a stěžovatelé jsou její jedinou blízkou rodinou ze strany matky. Dále je významné, že matka nezletilé udržovala se svými rodiči dobré vztahy, jak vyplynulo z dokazování před okresním soudem, lze tedy očekávat, že pokud by nezemřela, nezletilá by se alespoň po určitou dobu s prarodiči dále vídala. Poslední klíčovou okolností je potom skutečnost, že, jak rovněž vyplynulo z dokazování, otec nezletilé neučinil žádnou snahu narovnat vztahy se stěžovateli, byť by to bylo v zájmu nezletilé, jak ostatně sám uvádí ve svém vyjádření k ústavní stížnosti. Z provedeného dokazování je patrné, že to byli stěžovatelé, kteří byli otevřeni (mimosoudnímu) urovnání sporu, zatímco otec nezletilé o toto nestál. Ústavní soud podotýká, že vážné spory mezi stěžovateli a vedlejším účastníkem 2) jsou zjevné a že nehodnotí jejich příčinu, případně „rozsah zavinění“ na jedné nebo druhé straně konfliktu. Ústavní soud považuje za významné pouze to, že je v nejlepším zájmu nezletilé tyto vztahy urovnat, byť např. za odborné asistence mediátora. *Obiter dictum* proto Ústavní soud apeluje na všechny účastníky opatrovnického řízení ve věci nezletilé vedlejší účastnice, aby při svém dalším počínání upřednostnili nejlepší zájem nezletilé a zohlednili všechny závěry obsažené v tomto rozhodnutí.

31. Ve výše zmíněných ohledech tedy není rozhodnutí krajského soudu dostatečně odůvodněno, neboť nebere v potaz, respektive nehodnotí všechny relevantní skutečnosti a nevykládá dotčené ustanovení § 927 občanského zákoníku ústavně konformním způsobem, nýbrž čistě jazykově, ani dostatečně nereflektuje nejlepší zájem dítěte v konkrétním projednávaném případě. Z toho důvodu napadené rozhodnutí představuje nepřipustný zásah do práva stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a ve spojení s tím do práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny.

32. Ústavní soud má za to, že rozsah styku nastavený mezi stěžovateli a nezletilou Okresním soudem v Ostravě nijak významně nezasahuje do rodičovských práv vedlejšího účastníka 2), respektive nijak neoslabuje jeho postavení jakožto rodiče a jediného nositele rodičovské odpovědnosti. Okresní soud v Ostravě, jehož rozhodnutí krajský soud zrušil, upravil styk nezletilé se stěžovateli velmi restriktivně (na jednu hodinu týdně asistovaného styku za přítomnosti otce) a po zvážení všech důležitých aspektů daného případu (věk nezletilé, komplikované vztahy mezi otcem nezletilé a stěžovateli, skutečnost, že nezletilá není na stěžovatele zvyklá, nezná je). Přitom však okresní soud vyhodnotil nejlepší zájem dítěte v souladu s výše popsányými ústavněprávními požadavky.

33. Pro rozhodování Ústavního soudu bylo v tomto případě zásadní, že podstatou sporu mezi stěžovateli a vedlejším účastníkem 2) byla otázka samotného styku s nezletilou, nikoliv určení rozsahu takového styku. Jinými slovy, jednalo se o určení, zda bude stěžovatelům vůbec přiznáno právo se s nezletilou vídat. Je tak důležité vyzdvihnout, že Ústavní soud v tomto případě nezasahuje do rozhodnutí, v jakém rozsahu má styk mezi nezletilou a stěžovateli probíhat, neboť taková role primárně náleží obecným soudům a Ústavní soud je v těchto otázkách zdrženlivý, jak již bylo popsáno výše. Ústavní soud však v nyní projednávané věci shledal nezbytný kasační zásah do napadeného rozhodnutí, neboť stěžovatelům nebylo právo styku s nezletilou vedlejší účastnicí přiznáno vůbec.

34. Ústavní soud proto shrnuje, že při rozhodování o úpravě styku nezletilého dítěte s prarodiči je třeba ustanovení § 927 občanského zákoníku, respektive podmínky zde uvedené vyložit široce, s ohledem na konkrétní okolnosti případu tak, aby byl vždy hájen nejlepší zájem dítěte. Při posuzování splnění podmínky existence citového vztahu, který není jen přechodný, je nutno přihlédnout k věku dítěte, a s tím související reálné možnosti dítěte takový citový vztah k prarodičům mít. Při pouhém jazykovém výkladu dotčeného ustanovení v případě rozhodování o styku dítěte velmi nízkého věku totiž hrozí, že bude účel ustanovení zcela vyprázdněn, jelikož podmínka citového vztahu nebude moci být v žádném případě dostatečně splněna.

IV. Závěr

35. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud tedy shledal ústavní stížnost stěžovatelů důvodnou a proto jí podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu zcela vyhověl a napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Ústavní soud ústní jednání ve věci nenařizoval, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

36. Nyní bude úkolem krajského soudu, aby znovu rozhodoval o odvolání vedlejšího účastníka 2) a při svém rozhodování důsledně vyšel z kritérií popsaných v tomto nálezu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 28. července 2022

David Uhlíř
předseda senátu